

A chanti „*sokor*-hal“

Az „alvilági *sokor*-halról“ különös dolgokat olvasunk PÁPAY JÓZSEFnek egyik hősénekében (Osztják NépkGy. 38. l.). PÁPAY alapján MUNKÁCSI ezt írja erről a „regei szörnyetegállatról“, melyet «a münkeszi Hadistennek REGULYtól följegyzett osztják hősénekében a „kőszemű, vasszemű hét vichli“ paripa gyanánt alkalmaz... Ennek szőre „kérges vörösfenyő kérgehez“ hasonló... s maga úgy látszik, kevéssé mozgékony; mert a hős éppen ezt a tulajdonságát használja ki, midőn alája búvik s onnan döfköd kardjával fölfelé. Emezek... viszont lefelé csapkodnak s egyre csak saját állatukat érik. A kard „nagy hegye az alvilági *sokor*-öregnek ételevő táplálékos hasába, halevő aranyos hasába furódik“, mitől ez végre is réce ülése módjára leüledik» (VognNépkGy. II, 0335).

Ha kissé közelebről nézzük ezt a csodálatos „halat“ (az eredetiben csak *laj sokor* van, ami PÁPAY fordítása szerint a. m. 'alvilági *sokor*', tehát nem szerepel mellette a „hal“ megjelölés), akkor arra a különös felfedezésre jutunk, hogy talán nem is volt olyan nehéz és regébe illő nagy feladat ezt a *sokor*-t megnyergelni és megülni, mert azt amúgyis — paripának teremtette a chanti rege! A *sokor* neve t. i. azonos azzal a chanti Ni *šukar* szóval (KARJ. — TOIV. 902; AHLQV. Kond *šukar*, *sügir*), melynek jelentése 'Wallach' és amelyet már Paasonen (s-Laute 101) és utána KARJALAINEN (OL. 143—4) komi eredetű jövevényszónak ismert fel (< komi V *šekir*, VU *sokir*, I *sokur* 'Wallach'; l. még FOKOS: ZürjNépk. 68. l.).

Hogy itt valóban csak lóról lehetett szó, azt a chanti ének szövege is világosan mutatja; ennek a hőséneknek a folytatásában (i. h. 40. l.) már egyenesen a „kérges vörösfenyő kérge színű sok lóról“ esik szó.

De vajjon miért gondolhatta PÁPAYnak a közlője és PÁPAY maga is, hogy itt halról van szó?

Ennek egyszerű a magyarázata. A ritka (KARJALAINENTŐL is csak a nizjami nyelvjárásból feljegyzett) *šukar* szót helytelenül azonosították egy már az egész északi-chanti területen (és azon túl is) ismert halnévvel, amelynek alakjai: Ni *šöyar*, Kaz *šöyar*, O. *šöyar* 'ein Fisch, Schnäpel (auch von der Grösse des Muksuns)'; Trj *šök'ar* 'Schnäpel (kommt in der Gegend nicht vor)' (KARJ. — TOIV. 902; erről a halnévről l. N. SEBESTYÉN IRÉN: NyK. XLIX, 15; KÁLMÁN BÉLA: NyK. LII, 167, Acta Linguistica Hung. I, 267, stb.).

Az már külön lapra tartozik, hogy ez az „alvilági hal“ nemcsak hogy nem hal, hanem még csak nem is bizonyos, sőt meglehetősen kétséges, hogy „alviláginak“ mondja-e valóban az ének (a *laj* szóról l. MUNKÁCSI: i. m. II, 0301, 768; MUNKÁCSI-KÁLMÁN: Manysi NépkGy. III/2. 381. l.).

A csodálatos *sokor*-halnak rejtélyes neve tehát egyszerűen a. m. 'ló' és éppenolyan kevéssé kell benne mitikus nevet keresni, mint pl. az obi-ugor néphit csodálatos „griffmadarának“ *kārəs* nevében (a madár neve: *toxtān*

kāras tkp. azt jelenti, hogy „szárnyas óriás”, azaz „óriásmadár”¹, vagy ahogyan a manysi „fácánkacsa orrú asszonyról” is kiderült, hogy tkp. „vasorrú asszony” a neve és a „vasorrú bába” szerepét tölti be az obi-ugor monda- és mesevilágban.²

Érdekes, hogy itt is egy meg nem értett komi eredetű jövevényszó vezetett ilyen különös értelmezésekre, sőt mind a három itt szóba került chanti, ill. obi-ugor kifejezés komi eredetű.

FOKOS DÁVID

¹ L. FUF. XXX, 336.

² L. Nyr. LXVI, 70. — L. még KARJ.—TOIV. 433: Ni *kirh̄stap im̄s̄*, Kaz *k̄ir̄* *ñõAp im̄i* (mesékben) 'Zauberin, Hexe'. De ennek a „Frau mit der Fasanennase“-nak (l. SZILASI szójegyz.) el kellett viselnie azt is, hogy nevének *k̄irt* ('vas') jelzőjét félremagyarázva, ill. ismét másképp félreértve, *k̄irp-holpi im̄i*-nek is mondják, ami AHLQVIST fordítása szerint a. m. '(rotznasiges Mütterchen) Hexe'. L. még Gombocz: NyK. XXXII, 193; KANN.: Vok. 161.